

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԳ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1949

≈ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ≈

ԹԻՒ 10

ԻՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

“ՅԵՏԵՒԻԼ ԵՒ ՈՉ ԹԷ ԱՌԱՋՆՈՐԴԵԼ”

Մեր ազգային կեանքի մթնոլորտը տակաւ սկսած է ծանրաբեռնուիլ ախեղծ ներգործութիւններով. ներհակընդդէմ և կաշկանդիչ միտումներ իրենց մերթ ապերառան և մերթ ազանդամտութեան հասնող ոգիով կ'անդամալուծեն մեր եկեղեցական և ազգային կեանքը:

Փոխանակ մտածելու մեր բազմաթիւ վերքերու դարմանին և ազգային կարիքներու սատարման շուրջ, մենք օրէ օր կը շատցնենք պատճառները աւնոնց: Դիտենք ամէնքս ալ թէ բազմաթիւ են վերքերը սփռուքի Հայութեան՝ իր բոլոր կոյմերուն վրայ: Վերաւոր է նախ, մեր ազգային գոյութեան, աւելի ճիշտ՝ ցեղային ինքնութեան սկզբունքը: Անհայրենիք ցրուածութեան մէջ ցրուցան այդ զանգուածին բախտը դէպի ո՞ւր է որ կը դիմէ. մութ է այս հարցին պատասխանը. յոյսի նշույները՝ զորս ինքզինքնուս կը բռնադատենք, և դուցէ յաճախ կը բռնազբօսենք նոյնիսկ ակամայ, չըլմոյիկ հուրի կայծեր են կարծես որ զիրենք ծնող հանգամանքները միայն կրնան լուսաւորել:

Ոչ ոք կ'անգիտանայ թէ ազգայնականութեան ուխտը՝ սրտին խորը, ամէն Հայ հատուած, ուր որ հոգմակոծած է զինք չար բախտը, անհուն ճիգ կ'ընէ այսօր իր ազգային ինքնապահպանութեան համար, բայց չենք կրնար կոյր ըլլալ, չըմբռնելու և չտեսնելու համար թէ օտարութեան մէջ այնքան բարդ և ստէպ բիրտ ազդեցութեանց դէմ հոսանքն ի վեր նաւարկութիւն մը մինչև ե՞րբ կրնայ սեւել:

Վերաւոր է մեր ազգային կրթութեան գործը. այլևս մեզի համար դժուար է հայ լեզուին ուսուցումովը դիմաւորել օտարացուցիչ ազդեցութիւնը, որ ամէն աեղ, օր աւուր, աւելի ծանրակշիռ հանգամանքներ կը ստանայ: Մրուած սփռուքի բացասականներուն մէջ, ենթակայ տարբեր ազդեցութիւններու և մշակոյթներու մաշումին, ամէն հայ առաւել կամ նուազ չափերով կը ստիպուի բանալու ինքզինքը այս օտարացնող ազդեցութիւններուն՝ յաճախ ի հեճուկս իր կամքին: Դիւրին չէ անշուշտ պարտադրուած պայմաններուն չենթարկուիլ,

սակայն միւս կողմէն կարելի չէ հայ մնալ առանց զոհողութեան: Տակաւին մինչև երէկ Հայ Դպրոցը կեանքի կը վերածէր մեր պատմութեան անմահ ներշնչութիւնները: Իսկ այսօր, տխուր է պատասխանը:

Վիրաւոր է նաև հայ գրականութիւնը ու մշակոյթը: Թո՛ղ չառարկուի՝ մեր այս նկատողութեանը իբրև պատասխան մատնանշելով դրական այն առողջ փոփոխութիւնները, որոնք արգարև կ'երեւին կարծես ամէն օր դէս ու դէն, Հայ սփիւռքի մէջ: Որեւէ գրականութիւն և մշակոյթ, իբրև արտայայտութիւն իր ժողովուրդին հոգւոյն և կեանքին, իրենց սնունդը կը ստանան այդ ժողովուրդին բարքերէն և պատմութենէն: Երբ տակաւ կը խորթանան այդ բարքերը օտարութեան մէջ և կը սկսին կորսնցնել իրենց բնիկ ինքնութիւնը, երբ պատմութիւնը, օտարութեան մէջ, իբրև իր շրջանակէն հանուած և հեռացուած հայելի մը, կը դադրի ցոլացնելէ իր ժողովուրդին կեանքը, անոր երկինքն ու երկիրը, երկունքն ալ տակաւ կը դադրին ըլլալէ այն հողը, ուր միայն կրնան բուսնիլ և աճիլ գրականութիւնն ու մշակոյթը: Երբ ժողովուրդի մը ֆիզիքական, այսինքն հայրենական և ազգային կազմի գոյութիւնը վտանգուած է, այդ կեդրոնները շուտով կը սկսին մտնել թանգարանական արժէքներու կարգը:

Բայց վիրաւոր է մանաւանդ հայ աւանդութիւնը, այսինքն ժողովրդային անգիր, հաւատքն ու օրէնքը, որ անկշռելի արժէք ունի ազգապահպանման տեսակէտով: Ինչպէս ամէն մեծ հաստատութիւն, նոյնպէս նաև որեւէ ազգ, մեծ կամ փոքր չի կրնար պահել իր ինքնութիւնը՝ առանց աւանդութեան: Այն միջոցներն են ան՝ որուն մէջ կը խմորուին ազգի մը ցեղական ինքնութիւնը ձեւաւորող ձգտումները: Անոր ծոցէն է որ, իբրև նախնական միգամածի մը մէջէն, դուրս եկած են դիւցազնավէպերը, ժողովուրդներու քաղաքական կեանքին ապագայ ուղղութեանց այդ նախաքայլերը, և դիւցազնադրոյցները՝ որոնք ցոյց կուտան բնութիւնը և իր երեւոյթները մեկնելու համար մէն մի ժողովուրդի երեւակայութեան ինքնայատուկ ճիգը, կազմելով հնագոյն ստուերագիծը իր կրօնական նախնական ըմբռնութիւններուն:

Բոլոր մեծ ժողովուրդներուն մէջ ամենէն ամուր բնագոյններէն մին եւ դաժ է աւանդութեան սէրն ու յարգանքը: Հռովմայեցին, հնութեան մէջ օրէնքի ըմբռնումը իր բարձրագոյն խմացումին հասցուցած այդ ժողովուրդը, աւանդապաշտ էր. Հռովմական իրաւարանութեան ամենէն խոր հիմերէն մին էր աւանդութիւնը: Միշտպէս է այսօր նաև Անգլիացին. զարմանալի կերպով աւանդապաշտ՝ իր պետական կազմին, իր կրօնական կարգին և կենցաղի յետին մանրամասնութեան մէջ: Միշտպէս եղած են մինչև այսօր փոքրիկ ազգերը՝ անոնք մանաւանդ՝ որոնք իրենց անցեալը շարկած կը վազեն միշտ դէպի ապագան, ինչպէս մենք: Մեր պատմութիւնը, գրականութիւնը և ժողովրդագրութիւնը անցեալով, այսինքն աւանդութեամբ լեցուած են բովանդակապէս, որովհետև միշտ ունեցած են հայրենական կայք և ժողովրդային խմբաւորուած կեանք, ազգային կամ օտար դրօշի ներքև: Այսօր սփիւռքի հայութիւնը գրկուած թէ սեպհական իր հայրենիքէն և թէ համախումբ բնակակցութեան առաւելութենէն, կորսնցնելու մօտ է իր աւանդութիւնը, եթէ իր աղօտանքին մէջ չէ կորսուած ան արդէն:

Վերքերու խորութեան սոսկումը պէտք չէ սակայն շուարեցնէ զմեզ, իրապէս քաջ մարդը հա է որ մահուցափ վտանգին սաստկութեան առջև չի կորսնցնէր

պաղարկեալութիւնը և կրնայ արիանայ, մեր հին մատենագիրներէն, Մագիստրոսի նկարագրած ճնճղուկին պէս՝ կռնակն ու թեւերը երկրի վրայ զոսած ու ծրգած ծնգած ոտքերը դէպի փլչող երկինքը տնկած՝ պոռալ։ Եորչափ կարեմ զայն առնեմս։

Ըրած ենք ցարդ մեր կարելին, կրնայինք աւելին ընել եթէ անիկա բխէր մեր կեանքի անհրաժեշտ պահանջներէն։ Հարկ է սկսիլ միշտ նուագազոյն կաշիքիէն, առանց տարուելու մեծագոյն, բայց դեռ անկարելի ծրագիրներու տեսիլներէն։ Թայց իրատես և ոչ ցնորախոհ։ Լաւագոյնիւն անյապ տենչը պէտք է թոյլ տանք որ խլէ մենէ այն լաւն ալ՝ զոր կրնանք տակաւին ունենալ։ Անհրաժեշտ է նախ որ ամէն երկրի կամ պետութեան մէջ ապրող մէն մի հայ զաղութը՝ ունենայ իր բարւոք վարչաձեւը, տեղական պայմաններու խելացի պատշաճեցումով, առանց բարձի թողի ընելու մեր աւանդական, պատմական և կրօնական զգալի և պահուած իրաւասութիւնն ու իրաւակարգը։

Սակայն սոսկ վարչական օրէնքով՝ ազգային դիմագիծը չի պահուիր անշուշտ։ Անիկա կը ծառայէ առ առաւելն զմեզ տարրորշելու մեր բնական երկրին միւս տարրերէն՝ մեր ինքնութեանը մէջ։ Սրէնքը կանգնուելիք չենքին ծրագիրն ու ճարտարապետական զիծերը միայն կուտայ։ Բուն կառուցումը կը կատարուի բովանդակ ժողովուրդիմ գործակցութեամբը, պահպանելով և յշակելով մեր լեզուն, նայ դպրոցը, գրականութիւնը, աստիճանը, և այս ամէնքէն աւելի Ազգային եկեղեցին։ Պէտք է այս նպատակին ուղղուին ամէնքը, միութիւններն ու ընկերութիւնները, հասանքներն ու կուսակցութիւնները, մտաւորականութիւնը, մամուլը, կազմակերպական ամէն կողմը, ժողովրդական ամէն եռանդ պարտին լծուի այդ աշխատանքին։ Մեր քաղաքականութիւնը ա՛յդ միայն պէտք է լինի այժմ։ մեր հայրենասիրութիւնը ատոր մէջ ամենէն աւելի պէտք է փնտռէ իր գոյութեան պատճառը, մեր բոլոր առաքելութիւնները, ազգային և կրօնական նոյն իսկ, ատով պէտք է տաքանն ու բեղնաւորուին։ Ի՞նչ հրաշքներ պիտի գործուէին դեռ այսօր, եթէ մեր բոլոր գործօն կուսակցութիւնները, միութիւնները և գործիչ անհատները, մէկ կողմ՝ դնելով իրենց տարակարծութիւնները, կարենային բոլորուիլ Ազգին հրատապ կարիքներուն շուրջ, միասին խորհելու և գործելու համար ի սէր այս գծաթախ ժողովուրդին արկածուած ապագային... Բիւրաւորներ, մեր արիւննէն և հոգիէն, ցանկացին և կրցան մեռնիլ անոր համար։ Ինչպէ՞ս և ինչո՞ւ չուզենք և չկարենանք ապրիլ մենք նոյնին համար...։

Իսկ կարենալ դասաւորել և կազմակերպել Ազգին հոգեկան և՛ որոշ՝ չափով Ֆիզիքական գոյութիւնը կենսաւորող քայքայուած մասերը, անհրաժեշտ է որ մեր մեծագոյն հոգածութեան և զուրգուրանքին առարկայ դառնայ Հայ եկեղեցին։ Անոր իրապէս ժողովրդական և լայնախոհ հովանիին ներքեւ է որ կարելի պիտի ըլլայ օտարութեան մէջ առաւելագոյն չափով նորէն ազեւորել հայութեան կրթական և զրական կեանքը, մշակոյթն ու աւանդութիւնը, Ազգին վերականգնումին այդ անհրաժեշտ տարրերը։

Բոլոր այս ուժերը և տարրերը ամէն տեղ պէտք է դասաւորել «Հայ եկեղեցական իշխանութեան» կամ «Հայ եկեղեցւոյ կրօնական Հասարակութեան» տիտղոսին տակ։ Երկուս՝ որով միայն կարելի պիտի ըլլայ ճանչցնել հայու-

թիւնը ամէն երկրի մէջ իւր ցեղային ինքնութիւն։ Այդպէս է արդէն ցարդ ան, իրապէս և իրաւապէս, ուր որ ունինք կազմակերպեալ հայ զառուծ, և այդպէս միայն կը խորհինք թէ հնար պիտի ըլլայ կազմակերպել մեր թեմական և համայնքային գործերը։

Ժամանակէ մը ի վեր սակայն, կարգ մը կազմակերպութիւններ, իրենց կեդրոնախոյս ձգտումներով կը ջանան քանդել մեր հոգեկան ու տոհմային այս կռուանը, առանց յաջողելու անոր տեղ դնելու զայն փոխարինող ազդակը։ Յառաջ և ազգապահպանման և ցեղային ինքնութեան խօսողներն ու գործողները, չեն զգար թէ ցեղասպանութեան մեծագոյն ռճիրն է որ կը գործեն, հանրութեան զգացումին առջև ամէն օր քիչ մը աւելի վարկաբեկ ընել ուզելով Հայ եկեղեցին և զայն ներկայացնող հայ եկեղեցականութիւնը։

Եկեղեցական նուիրապետութեան ներկայացուցիչներ եւս, կրնան ունենալ իրենց տկար ու թերի կողմերը, ո՞ր ցորենի արտը իր որոմը չունենար և սակայն արդար չէ միայն որոմներէն խօսիլ, որ ամէնայն, իբր թէ, ցորենի արտը։ Ազնուական և շինարար կերպ մը չէ ասիկա կը խորհինք, ոչ ալ անաշտօ պաշտպանութիւն մը ազգային զգացումներու և արժէքներու ի խնդիր։ Մենք մեր դատաստաններու մէջ, դժբախտաբար յաճախ կը մոռնանք վճարել իշխանութեան, Օրէնքի և Հեղինակութեան նկատմամբ մեր յարգանքի տուրքը, և հոն՝ ուր մեր պարտականութիւնն է ընդունիլ և առաջնորդուիլ, մենք կ'ուզենք առաջնորդել։ Կառքին ձիերը ետև լծել ուզելու այս պահանջը կառքը անշարժութեան մատնելէն ուրիշ բանի չի ծառայեր։ Ժիշտ է թէ մեր ազգային և կրօնական շահերու նախանձախնդիր ոչ մէկ հայ կրնայ թոյլ տալ ինքզինքին որ Օրէնքն ու Կանոնը ի հեճուկս մեր հանրային բարեոյն և խզմատանքին ռոտահարուին, Թակալն զանոնք պաշտպանելու կերպն ու նախանձախնդրութիւնը պէտք չէ զմեզ մղէ, յօնք շինելու փոխարէն, աչք հանելու անմիտ վանտալութեան։

Չենք կրնար մտածել որ ուղիմտութեան պակասը այնքան զգալի դառնայ մեր մէջ, հետեւելու աստիճան մեր պատիւն ու սիրտինքը հանդիսացած մեծագոյն սրբութիւնը, Հայաստանեայց Եկեղեցին։ Մենք չենք կրնար թոյլ տալ մեզի՝ մտածելու թէ կազմակերպութեան մը մէջ, ուր այնքան ուժեղ է եղած ազդասէրներու փաղանգը, զանուկն մարդիկ՝ որոնք կարենան հաշտեցնել իրենց դատումը այնքան պղտոր դիտումներու հետ, և ուզեն ընդդէմ գործել Ազգին ողջմտութեան, ական պեղելով՝ հիմերուն տակ Ազգին ամենէն նուիրական Հաստատութեան, կամ ազդելու համար կրօնական վերին իշխանութեան վրայ, սպառնալիքի խաղ սարքել։

Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան ձայնը յանուն Աստուծոյ և Ազգին, պէտք է իշխէ կիրքերու վրայ, այլապէս ամէն ոք առաջնորդ կը դառնայ և ոչ ոք առաջնորդուող։

